

> Retouradres Postbus 20011 2500 EA Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

**Ministerie van
Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties**

Turfmarkt 147
Den Haag
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Kenmerk
2023-0000177283

Uw kenmerk
2022Z25449/2023D02455

Datum 6 april 2023
Betreft Intentiebrieft economische ontwikkeling Caribisch Nederland

Uw Kamer heeft op 25 januari 2023 verzocht om een brede intentiebrieft over de economische ontwikkeling van Bonaire, Saba en Sint Eustatius. Met deze brieft kom ik, mede namens de minister van Economische Zaken en Klimaat, aan dit verzoek tegemoet.

Het realiseren van duurzame economische ontwikkeling is een belangrijk doel van het kabinet en de openbare lichamen Bonaire, Saba en Sint Eustatius. Samen met de openbare lichamen willen we er dan ook voor zorgen dat de eilanden en haar burgers kunnen profiteren van economische groei, in het bijzonder om de armoede onder mensen te lijf te gaan en de koopkracht te verhogen.

Tegelijkertijd moeten we voorzien in een toekomst die wordt gebouwd op basis van duurzame inkomstenbronnen. Daarom werken we samen aan de diversificatie van de economie om het verdienvermogen van de eilanden op de lange termijn te stimuleren en de economieën weerbaarder te maken tegen externe schokken.

De eilanden, die verantwoordelijk zijn voor hun eigen economische ontwikkeling¹, hebben aangegeven hier op in te willen zetten middels een eigen ontwikkelstrategie. Dat juich ik van harte toe en sluit goed aan bij het verzoek van het lid van uw Kamer Kamminga (VVD) om tot een dergelijke strategie te komen. Dat betekent dat we in gezamenlijkheid aan de slag gaan om de nieuwe bestuurscolleges van de eilanden hiertoe in staat te stellen. Ik zie het daarom als mijn rol om er de komende maanden voor te zorgen dat:

1. We inzichtelijk maken wat er voor ieder eiland qua capaciteit nodig is om een ontwikkelstrategie vorm te geven, daarin afwegingen te maken en beleid uit te voeren;

¹ Op pagina 2 van deze brieft wordt nader toegelicht hoe de verschillende verantwoordelijkheden samenvallen. De eilanden zijn in beginsel zelf verantwoordelijk voor het stimuleren van economische ontwikkeling.

Datum

Kenmerk
2023-0000177283

2. Er op dit onderwerp een heldere verantwoordelijkheidsverdeling tussen het Rijk, de openbare lichamen en de verschillende partijen op de eilanden wordt opgesteld²;
3. We met de eilanden komen tot een voorstel om de governance rondom economische ontwikkeling te versterken, met als doel een betere aansluiting van Rijksbeleid op eilandelijk beleid en betere samenwerking;
4. Initiatieven om nu economische ontwikkeling te stimuleren worden ontpleid of versneld.

Het is mijn ambitie om samen met de nieuwe bestuurscolleges in de aanstaande bestuurlijke akkoorden afspraken te maken over wat zij hiervoor nodig hebben. In deze brief licht ik verder toe wat we de komende maanden gaan doen. Na de zomer informeer ik uw Kamer over de stand van zaken.

Verantwoordelijkheden en versterking governance

Centraal staat dat de eilanden zelf gaan over hun economische ontwikkeling en ik zie dat zij hier op eigen wijze invulling aan geven. Ik wil ervoor zorgen dat er zo min mogelijk belemmeringen zijn voor de eilanden om een eigen economische ontwikkelstrategie vorm te geven. Het Rijk is hierbij dan ook kaderstellend en desgewenst ondersteunend en faciliterend.

Bonaire, Saba en Sint Eustatius kennen een aantal gedeelde vraagstukken, maar verkeren ook in een eigen ontwikkelstadium met dito kansen en uitdagingen. Dit blijkt ook uit de situatieschets met prioriteiten per eiland die de openbare lichamen hebben opgesteld en in de bijlage is opgenomen. In het kort:

- Geldt voor Bonaire dat de economie hard groeit en dat de uitdaging voornamelijk gelegen is in het controleren en sturen van die groei. Het openbaar lichaam zet daarom in op het versterken van het toerisme³ om die sector weerbaarder te maken en een verantwoordelijke, gebalanceerde groei te bereiken met behoud van de natuur, cultuur en identiteit. Het aankomend jaar wil het openbaar lichaam Bonaire zich richten op het stimuleren van een aantal andere sectoren zoals bijvoorbeeld de landbouw en technologische- en creatieve industrieën. Hiertoe zijn al verschillende initiatieven genomen⁴, als het opzetten van een business incubator en het verbeteren van de mogelijkheden voor agri-ondernemers om tegen gunstige rentepercentages te kunnen lenen.
- Is de economische situatie op Sint Eustatius te kenschetsen als 'complex'. De economie leunt op een beperkt aantal bedrijven (in bijzonder het olieoverslagbedrijf Global Terminal Investment Statia). Dit is in de laatste jaren bijzonder kwetsbaar gebleken en daarom kijkt het openbaar lichaam naar de landbouw en het versterken van toerisme als alternatieven. Het heeft daarbij de ambitie om het toerisme meer te verbinden aan de verdere ontwikkeling van het cultureel erfgoed.
- Is de economie op Saba stabiel, maar ook hier geldt dat er structureel economisch beleid nodig is om de economie meer divers en robuust te

²De uitkomsten van het lopende onderzoek naar de "Vrije Uitkering" zijn hierbij richtinggevend.

³ Zie hiervoor het Strategic Tourism Masterplan (STMP) en het Tourism Recovery Plan (TRP).

⁴ Deze zijn in de bijlage uitgebreid weergegeven.

Datum

Kenmerk
2023-0000177283

maken. Het openbaar lichaam Saba heeft al concrete plannen en heeft een goed beeld van wat er nodig is om deze plannen te verwezenlijken, ook op de korte termijn. Voorbeelden van plannen die al in gang zijn gezet zijn de omvorming van de voormalig energiecentrale naar een *marine research lab* en de ontwikkeling van de nieuwe haven.

Naast de openbare lichamen heeft het Rijk ook een rol die relateert aan (het stimuleren van) economische ontwikkeling. Zo heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat in haar brief over Hoofdlijnen beleid voor Caribisch Nederland aangegeven dat zij zich inzet om bij te dragen aan de toekomstige economische vitaliteit in Caribisch Nederland, waarbij het versterken en diversifiëren van de economie, stimuleren van ondernemerschap en verduurzamen van de energievoorziening de belangrijkste kernopgaven zijn. Daarbij komt dat het Rijk verantwoordelijkheden kent die nauw verweven zijn met de economische ontwikkeling, bijvoorbeeld op het gebied van onderwijs, infrastructuur, milieu, migratie, vestiging van personen en bedrijven en toezicht op kredietinstellingen.

De verschillende verantwoordelijkheden zijn dan ook niet los van elkaar te zien en nauwe samenwerking en afstemming op de werkelijke behoeftes van de eilanden is noodzakelijk om coherent en duurzaam economisch beleid te ontwikkelen en uit te voeren. Daarbij gaat het niet alleen om capaciteit en uitvoeringskracht, maar ook om het verbinden van lokaal en nationaal beleid en het wegnemen van belemmeringen die aan duurzame economische ontwikkeling in de weg staan.

In Europees Nederland zijn op niveau van gemeenten en provincies verschillende organisaties actief die economische ontwikkeling stimuleren en het beleid van het Rijk verbinden aan de lokale context; en in het bijzonder aan ondernemers. Ik denk dat er kansen zijn om de *governance* omtrent economische ontwikkeling voor Caribisch Nederland te verbeteren. Daarbij is een aandachtspunt dat een eventuele aanvulling een lokale behoefte moet vervullen en past in de plaatselijke context. Ik ga hierover de komende maanden in gesprek met de nieuwe bestuurscolleges, stakeholders op de eilanden en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en zal uw Kamer hier in het najaar over informeren.

Inzet voor duurzame economische ontwikkeling

Als genoemd delen Bonaire, Saba en Sint Eustatius de behoefte om te komen tot een eigen ontwikkelstrategie waarin verschillende bouwstenen bij elkaar komen.⁵ Hierin kunnen de bestaande initiatieven en plannen aan elkaar worden verbonden om op basis daarvan soms ook ingewikkelde keuzes te maken: wat wordt er gestimuleerd en waar wordt er afgeremd? In de tussentijd zitten we natuurlijk niet stil. Naast dat ik aan de slag ga met de *governance* op dit thema, draag ik er zorg voor dat de eilanden aan de slag kunnen met hun eigen ontwikkelstrategie en wil ik initiatieven om ook op korte termijn resultaat te boeken stimuleren:

A. Acties ten behoeve van de ontwikkelstrategie van de openbare lichamen:

⁵ Bijvoorbeeld talentontwikkeling, ondernemerschap stimuleren, transitie naar duurzame energie, ruimtelijke ontwikkeling, toegang tot financiering.

Datum

Kenmerk
2023-0000177283

Data: Een goede strategie is gebaseerd op data. Ik ga met de openbare lichamen in gesprek om vast te stellen welke actuele aanvullende informatie zij nodig hebben om hun economisch beleid vorm te geven.

Capaciteit: Ik wil zeker stellen dat de strategieën kunnen worden uitgevoerd. Ik zal in gesprek met de eilanden vaststellen wat er nodig is om het economisch beleid uit te voeren.⁶

Onderzoek: De eilanden hebben het Rijk verzocht te kijken naar de vestigingswet en het juridische regime voor export. Daarom voert het ministerie van Economische Zaken en Klimaat een verkenning uit naar het nut en de noodzaak van de Vestigingswet voor Caribisch Nederland en bezien we of bestaande regels omtrent export onnodig beperkend werken voor de eilanden.

B. Initiatieven om verbetering aan te brengen

Barrières wegnemen:

We moeten ondernemen makkelijker maken. Daartoe:

- Werken we gezamenlijk aan het wegnemen van barrières die aan economische ontwikkeling in de weg staan via de taskforce knelpunten Caribisch Nederland, bijvoorbeeld op het gebied van bancaire dienstverlening. Ik heb uw kamer op 21 maart jl. geïnformeerd over de stand van zaken en informeer uw voor de zomer over de resultaten van de taskforce.
- Is het ministerie van Financiën voornemens om met de landen van het Koninkrijk de wenselijkheid en de mogelijkheden te verkennen voor verdergaande douanesamenwerking en op termijn wellicht ook de optie van een douane-unie aan de orde te stellen.
- Wordt met Sint Maarten bekeken of het bestemmingslandbeginsel in de omzetbelasting kan worden ingevoerd als onderdeel van het voorgenomen pakket belastinghervormingsmaatregelen dat nu onder discussie is in het kader van het landspakket. Hiermee zou worden vermeden dat bepaalde goederen voor Saba en Sint Eustatius dubbel worden belast.
- Breng ik vanuit de Werkagenda Waardengedreven Digitaliseren met nauwe betrokkenheid van de openbare lichamen en andere ministeries in de komende jaren de digitale basis op orde binnen de overheid. Voor bedrijven zal dit uiteindelijk resulteren in een overheid waar je makkelijker je zaken mee kunt regelen.

Toegang tot financiering verbeteren:

Het is voor ondernemers in Caribisch Nederland uitdagend om investeringen te financieren. Daarom:

- Werkt het ministerie van Economische Zaken en Klimaat aan het beschikbaar maken van relevante regelingen en subsidies voor ondernemers in Caribisch Nederland.
- Wordt er gewerkt aan betere benutting van het Nationaal Groiefonds in Caribisch Nederland. Ik zal u hierover samen met de minister van Economische Zaken en Klimaat op korte termijn nader informeren.

⁶ De uitkomsten van het momenteel lopende onderzoek naar de vrije uitkering (waarbij ook aandacht is voor het voeren van eigen economisch beleid) biedt hier naar verwachting een handvat bij.

Datum

Kenmerk
2023-0000177283

- Treed ik in gesprek met Qredits om te bezien of zij hun programma's voor (startende) ondernemers op Saba en Sint Eustatius kunnen uitbreiden met trainingen, financiële diensten en het stimuleren van projecten op het gebied van agricultuur, duurzaamheid en cultuur. Op Bonaire zijn hier recent al substantiële stappen in gezet.⁷

Ondernemerschap stimuleren en ondersteunen:

Beginnend ondernemers kunnen worden geholpen om een bedrijf te starten en bestaande ondernemers moeten worden gesteund om ondernemen makkelijker te maken. Initiatieven die hier verbetering in aanbrengen zijn onder meer:

- De Bonaire business incubator waarin (startende) zelfstandige ondernemers kennis uitwisselen en handreikingen krijgen waarmee zij hun bedrijf kunnen ontwikkelen tot een succesvolle onderneming. Het concept 'business incubator' is inmiddels een succesvolle formule gebleken voor startende ondernemers en wordt in 2023 verder uitgebreid.
- In samenwerking met het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland wordt door de Kamer van Koophandel (KvK) in het voorjaar van 2023 een fysiek centrum voor ondernemerschap gestart op Bonaire.⁸ Deze aanpak kan ook naar Saba en Sint Eustatius worden uitgebreid, in samenhang met de ambitie om de KvK op deze eilanden te versterken.
- Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat vergroot dit jaar middels een campagne de kennis over intellectueel eigendom bij ondernemers samen met het Benelux Bureau voor de intellectuele eigendom en de KvK Bonaire. De eerste bijeenkomsten zijn succesvol verlopen.

Stimuleren van economische sectoren:

Er wordt actie ondernomen om bepaalde sectoren te stimuleren. Ik licht er graag een aantal uit:

- *Landbouw:* Op het gebied van landbouw zijn er de afgelopen jaren grote stappen gezet in samenwerking met het Ministerie van Landbouw Natuur en Visserij (LNV).⁹ In aanvulling hierop is er een landbouw en visserijfonds in ontwikkeling dat vanuit LNV wordt gefinancierd en door RVO en Qredits in samenwerking met de openbare lichamen beheerd zal

⁷ Qredits verstrekt zakelijke leningen in Europees en Caribisch Nederland. Qredits is actief op alle eilanden in het Koninkrijk en heeft op de BES-eilanden al bijna 500 ondernemers gefinancierd. Qredits heeft een vestiging op Bonaire, van waaruit al meer dan 350 startende ondernemers op Bonaire zijn gefinancierd. Het openbaar lichaam heeft recent een samenwerkingsovereenkomst getekend om agri-ondernemers te helpen.

⁸ Doel van het centrum is ervoor te zorgen dat ondernemerschap nog meer wordt gestimuleerd onder de lokale bevolking, dat het ondernemersklimaat wordt verbeterd en het netwerk van organisaties wordt versterkt en dat organisaties die de ondernemer begeleiden beter met elkaar gaan samenwerken.

⁹ Zo is er op Saba een hydroponics farm opgezet welke op dit moment nog verder in ontwikkeling is en zijn er slachtfaciliteiten voor de veehouderij gerealiseerd. Op Bonaire is de dienst Landbouw, Veeveelt en Visserij (LVV) van het openbaar lichaam Bonaire geprofessionaliseerd. Dit heeft geleid tot verhoogde veevoerproductie, moestuinen en de vestiging van een aantal agrarische bedrijven op het LVV terrein. Daarnaast is er een groenteproduktie project in uitvoering en wordt het slachthuis gerenoveerd. Op Sint Eustatius zijn er plannen voor renovatie van het slachthuis en reorganisatie van de landbouw- en visserijdienst van het openbaar lichaam Sint Eustatius.

Datum

Kenmerk
2023-0000177283

worden. Momenteel worden de criteria voor dit fonds vastgelegd.¹⁰ Met deze acties worden de eilanden meer zelfvoorzienend, een belangrijk streven waar het lid van uw Kamer van den Berg (CDA) terecht meermaals aandacht voor heeft gevraagd.

- *Toerisme*: Alle eilanden hebben plannen in uitvoering om de toeristische sector duurzaam te stimuleren en te verbeteren met behoud van natuur, cultuur en identiteit, met oog voor de lokale bevolking en het plaatselijke midden-klein bedrijf.¹¹
- *Digitaal*:
 - o Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat zal in het najaar in de voortgangsrapportage Strategie Digitale Economie aangeven welke maatregelen in Caribisch Nederland worden toegepast in het kader van *comply or explain*.
 - o De minister van Economische Zaken en Klimaat voert een onderzoek uit naar de kwaliteit, betaalbaarheid en beschikbaarheid van de digitale infrastructuur. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is inhoudelijk nauw betrokken bij de opzet en uitvoering van dit onderzoek en bij de gezamenlijke reactie aan uw Kamer later dit jaar.
 - o Dit najaar zal een *Ontwikkel- en groeistrategie Digitale Samenleving Caribisch Nederland* worden ontwikkeld om kansen te identificeren en uit te werken wat ervoor nodig is om die kansen te pakken. Als er publieke investeringen nodig zouden zijn wil ik kijken naar de beschikbare fondsen van de Rijksoverheid en EU-fondsen voor digitalisering die beschikbaar zijn.
- *Overheid*: Mijn ministerie beziet hoe werkgelegenheid die vanuit het Rijk wordt gecreëerd beter over de eilanden kan worden verspreid. Zowel binnen Caribisch Nederland, als in verhouding met Europees Nederland.

Conclusie

In deze brief heb ik de gezamenlijke inzet van het kabinet en de openbare lichamen omtrent duurzame economische ontwikkeling in Caribisch Nederland omschreven. Er is een hoop in gang gezet om economische groei te stimuleren, zowel vanuit de openbare lichamen als het Rijk. De komende maanden werken we samen om dit bij elkaar te brengen en hier een extra impuls aan te geven. Mijn inzet is dat dit samenkomt in een ontwikkelstrategie per eiland. De succesvolle uitwerking van de ontwikkelstrategieën is afhankelijk van veel partijen: burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden.

Ik zie ernaar uit met de nieuwe bestuurscolleges te bespreken hoe we daartoe kunnen komen. Ik ben van mening dat we met deze gecombineerde aanpak nu resultaat kunnen boeken en tegelijkertijd de stap zetten naar structureel en strategisch economisch beleid voor Caribisch Nederland. Na de zomer informeer ik

¹⁰ Het doel van het fonds is een impuls te geven aan de ontwikkeling van de (kleinschalige) agrarische en visserij sector en de voedselzekerheid op de eilanden te vergroten. Dit fonds is onderdeel van het bredere Natuur en milieu beleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030

¹¹ Zie in bijlage de acties die de eilanden hier al voor inzetten. Het gaat onder meer om het Tourism Vision Plan (Sint Eustatius), Tourism Masterplan (Saba), *Tourism Recovery Plan* (TRP) en *Strategic Tourism Masterplan* (STMP) (Bonaire)

Datum

Kenmerk

2023-0000177283

u over de stand van zaken van die aanpak, maar eerst treed ik graag met uw Kamer over dit onderwerp in gesprek tijdens het commissiedebat BES op 13 april.

De staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Digitalisering en Koninkrijksrelaties

Alexandra C. van Huffelen